

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN ASiantuntijakutsu / LAUSUNTOPYYNTÖ:

Aika: torstai 14.9.2017 klo 10.00

Paikka: valiokuntahuone E 452, Eduskuntatalo (eteläinen sisäänkäynti)

Asia: E 37/2017 vp Valtioneuvoston selvitys: OSA; Komission tiedonanto lasten suojelusta muuttoliikkeen yhteydessä

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle,

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua Komission tiedonantoon liittyen.

On tärkeää, että muuttoliikkeessä olevien lasten asemaan kiinnitetään jatkuvasti huomiota ja pyritään kansainvälisellä ja kansallisella monialaisella ja –ammattillisella yhteistyöllä etsimään keinoja heidän suojelemisekseen. Euroopan unionin alueelle viime vuosien aikana saapuneiden alaikäisten määrä on kasvanut huomattavasti. Lapsista suuri osa on saapunut ilman huoltajaa.

Komissio on tiedonannossaan esittänyt kiireellisiä toimenpiteitä osana kattavaa lähestymistapaa lasten suojelemiseksi ja riskialttiiden muuttoliikkeiden estämiseksi.

On myönteistä, että Suomen valtio kannattaa omassa selvityksessään komission ehdottamia toimia, joissa sillä itsellään on kansallisesti ollut haasteita.

Pelastakaa Lapset on antanut näitä haasteita koskevia suosituksia mm. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (Universal Periodic Review UPR) kansalaisjärjestökuulemisessa huhtikuussa 2017 Genevessä.

Suosituksat koskivat lasten säilöönoton kieltämistä ja kaikkien niiden toimien edistämistä, joilla lapset perheineen sijoitetaan säilöönoton sijaan lapsiystävälliseen majoitukseen; edustajajärjestelmän kehittämistä niin, että nimetään sitä kokonaisvaltaisesti koordinoiva ja kehittävä taho, jolle taataan riittävät resurssit; sekä lainsäädännön, politiikkaohjelmien ja niitä vastaavien toimenpiteiden kehittämistä niin, että perheenyhdistäminen voidaan lapsen edun mukaisesti varmistaa.

1. Perimmäisiin syihin puuttuminen

Pelastakaa Lapset yhtyy komission toteamukseen siitä, että tulee puuttua niihin perimmäisiin syihin, joiden vuoksi monet lapset lähtevät vaaralliselle matkalleen kohti Eurooppaa.

Kehitysyhteistyön avulla on mahdollista olla rakentamassa vakautta ja turvallisuutta niillä alueilla, joilta lapset ja heidän perheensä joutuvat nyt lähtemään liikkeelle. Tutkimukset osoittavat, että esimerkiksi varhaiskasvatukseen ja koulutukseen sijoittaminen on panostus vakaampiin yhteiskuntiin, taloudelliseen kasvuun ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Suomen valtio on kuitenkin tällä hallituskaudella kohdentanut ja leikannut mm. järjestöjen kehitysyhteistyöhön käyttämiä varoja merkittävästi, mikä vaarantaa kestäviä tuloksia ja vaikeuttaa näin sitä järjestöjen tekemää työtä, jolla muuttoliikkeen perimmäisiin syihin ja ratkaisuihin voidaan vaikuttaa. Nämä toimet kohdistuvat erityisen ankarasti lapsiin, joiden pitäisi voida elää turvassa ja terveenä sekä saada käydä koulua.

Kehitysyhteistyön Palvelukeskuksen Kepan mukaan kehitysyhteistyöstä hyötyä saavien ihmisten määrä on laskenut yli miljoonalla Suomen valtion kehitysyhteistyöleikkauksista johtuvien järjestöjen hankkeiden karsinnan myötä. Väiillisesti Suomen tekemät leikkaukset vaikuttavat vielä suurempaan joukkoon ihmisiä kehitysmaissa.

Lisäksi Suomen valtio on leikannut merkittävästi tukeaan YK:lle, joka tavoittaa eniten apua tarvitsevia. YK ja sen alajärjestöt – mm. UNICEF, UN Women, pakolaisjärjestö UNCHR, väestöraho UNFPA, kehitysohjelma UNDP, ruokaohjelma WFP – toimivat kaikissa kehitysmaissa ja tavoittavat laaja-alaisten verkostojensa avulla eniten apua tarvitset ryhmät, myös lapset ja lapsiperheet. Niiden tehtävänä on edistää rauhaa ja demokratiaa. Niillä on myös merkittävä rooli konfliktien ja pakolaiskriisien ehkäisyssä.

2. Nopea henkilöllisyyden selvittäminen ja edustajan nimittäminen

- edustajajärjestelmä

Edustajajärjestelmä toimii hyvin eri tavalla eri Euroopan maissa. Edustajajärjestelmää tulee EU:n laajuisesti yhdenmukaistaa ja valvoa. Suomessa järjestelmä on ollut käytössä yli 15 vuotta, mutta siinä on edelleen isoja puutteita. Edustajille tulee asettaa sopiva pätevyysvaatimus, esimerkiksi soveltuva koulutus ja kokemus lastensuojelun- tai turvapaikka-asioiden parissa. Lisäksi edustajuuteen liittyviä pakollisia koulutuksia on lisättävä, toimintaohjeita selkeytettävä sekä lapsen edun toteutumisen valvontaa tehostettava. Yhden edustajan edustettavien maksimimäärää tulee rajata. Edustajien rajat ylittävää yhteistyötä tulee lisätä yleisellä tasolla esimerkiksi hyvien käytäntöjen jakamisen merkeissä, sekä yksilötasolla esimerkiksi niiden lasten kohdalla, joille on ehditty nimetä edustaja kahdessa tai useammassa maassa. Edustajien riippumattomuuteen tulee kiinnittää huomiota. Vastaanottovaiheessa heidän palkkionsa maksaa Migri, joka on myös vastuussa turvapaikkaprosesseista ja vastaanoton järjestämisestä. Lisäksi edustajasysteemin hallinnointi jakautuu kahdelle taholle, kun se siirtyy Aluehallintovirastolle oleskelulupapäätösten jälkeen. Tämä on omiaan tuomaan haasteita valvontaan ja toiminnan koordinointiin.

- oikeusapu

Oikeusavustajien valvontaan tulee kehittää asianmukainen järjestelmä. Tällä hetkellä lapsen saaman oikeusavun laatu riippuu avustajan ammattitaidosta turvapaikka-asioiden suhteen. Lapset voivat olla turvapaikkaprosessissa keskenään eriarvoisessa asemassa avustajan osaamisesta riippuen.

Oikeusavun hankkiminen lapselle voi olla riippuvainen siitä, tietääkö hänen edustajansa tästä mahdollisuudesta tai pitääkö hän sitä tarpeellisenä. Lapsiasiavaltuutettu on suositannut, että lapsella tulee olla käytössään oikeusavustajan turvapaikkaprosessin kaikissa vaiheissa.

Edustajia tulee kouluttaa turvapaikkaprosessista juridisena prosessina. (Esim. ymmärrys valitusoikeudesta ja sen vireillepanosta.)

- **lasten tunnistaminen ja rekisteröinti**

Pelastakaa Lapset kannattaa, että Suomen valtio panostaa lapsen perheen jäljittämiseen tähtääviin toimiin. Tiedonannossa Suomi yhtyy komission näkemyksiin varhaisen kotouttamisen tärkeydestä ja siitä, että lapsen pitää tulla ymmärretyksi, tulee tuntee olonsa turvalliseksi, tulee voida luoda ihmissuhteita ikäisiinsä ja aikuisiin. Tästä huolimatta Suomen valtio on kiristänyt edellytyksiä perheenyhdistämiseen, joka olisi lapselle ensiarvoisen tärkeää hänen hyvinvointinsa ja kehityksensä kannalta.

Perheenyhdistäminen on käytännössä hyvin hankala prosessi. Suomi on jo vuosia rajoittanut kansainvälistä suojelua hakevien lasten oikeutta perhe-elämään. Perheenyhdistämishakemusten jättämistä on vaikeutettu. Lisäksi perheen yhdistämistä hakevan ikä määritellään päätöksen tekemisen hetkellä eikä hakemuksen jättöhetkellä. Käytännössä tämä estää monen 16-17 vuotiaan alaikäisen saamasta perhettään Suomeen. Tulorajojen asettaminen perheenyhdistämistä hakevalle koskee niin ikään yksin maahan tulleita alaikäisiä.

Suomessa lapsi saa tavallisesti apua prosessiin edustajaltaan ja sosiaalityöntekijältään. Lapsen perheellä lähtö- tai kauttakulkumaassa ei kuitenkaan usein ole keinoja tai mahdollisuutta viedä prosessia eteenpäin ilman apua. Perheenyhdistämisprosessin onnistuessa lapsi on tavallisesti asunut kohdemaassa jo pitkään ilman vanhempiaan ja muita perheenjäseniään.

Perheenyhdistämisprosessia voisi EU:n sisällä yhdenmukaistaa ja EU-maiden lähetystöt voisivat tehdä yhteistyötä perheenyhdistämisprosessin suhteen niissä tapauksissa, kun alaikäisen lapsen perheen sijaintimaassa ei ole kohdemaan lähetystä tai konsulaattia. Lisäksi perhesuhteet tulisi ottaa huomioon Euroopan sisällä eri maista turvapaikkaa hakeneiden perheenjäsenten tapauksissa. (Vrt. nuori, joka oli saapunut alaikäisenä Suomeen veljensä perheen kanssa. Veljen perhe lähetettiin Dublin-menettelyn kautta Saksaan ja nuori jäi yksin Suomeen.)

- **lasten katoamisten raportointi**

Suomessa on hätäkeskuslaitoksen koordinoimana otettu käyttöön yleiseurooppalainen puhelinnumero lasten katoamistapauksia varten, mikä on hyvä asia. Kaikkia alaikäisyksiköitä Suomessa on ohjeistettu soittamaan tähän EU:n laajuiseen numeroon 116 000 lasten katoamistapauksissa. Puhelun yhteydessä katoaminen kirjataan ylös ja tarjotaan tarvittaessa neuvontaa. Pelastakaa Lapset pitää Euroopan turvapaikka-asioiden tukiviraston (EASO) sekä EU:n yhteisten valvontamekanismien kehittämistä tervetulleena. Tämä kehitys on omiaan ehkäisemään myös lapsikauppaa ja lapsiin kohdistuvaa hyväksikäyttöä.

3. Asianmukaiset vastaanotto-olosuhteet

Pelastakaa Lapset korostaa, että lapsen etu tulee arvioida kaikissa vastaanoton eri vaiheissa. Tämä koskee myös huoltajiensa kanssa saapuneita lapsia. Lapsen edun mukaisesti tulee arvioida ne olosuhteet, joissa lapsi odottaa turvapaikkapäätöstä ja huomioida siinä lapsen mahdollisuudet kehittyä, käydä koulua ja oppia uutta, saada tarvitsemaansa terveydenhuoltoa ja psykososiaalista tukea. Lapseen ja lapsen huoltajiin kohdistuvat päätökset muun muassa lapsen tai perheen siirtelystä vastaanottovaiheen aikana vastaanottoyksiköstä toiseen tulee tehdä vain perusteellisen lapsen edun arvioinnin kautta.

Vastaanottokeskuksissa tulee EU:n laajuisesti olla säädetyt pätevyysvaatimukset työntekijöille ja jokaisen työntekijän rikostaustaote tulee tarkastaa. Henkilökunnalle tulee järjestää koulutuksia liittyen psykososiaalisen tuen tarjoamiseen ja radikalisoitumisen ehkäisyyn.

Käytännön tasolla vastaanottovaiheen aikana lapsilla ja nuorilla tulisi olla mahdollisuus oppia ikätasolleen sopivalla tavalla tulevaisuuden kannalta tärkeitä tietoja ja taitoja riippumatta siitä, viettävätkö he tulevaisuutensa jossakin tietyssä EU-maassa. Tämä tukee lapsen ja nuoren kotoutumista ja osallisuutta, ehkäisee laitostumista ja mm. hyväksikäytön uhriksi joutumista, radikalisoitumista ja muita erityisen haavoittuvassa asemassa olevaa yksilöä uhkaavia riskejä.

Kaikissa lapsia vastaanottavissa ja majoittavissa keskuksissa lapsiystävälliseen vastaanottoon ja lapsille sekä lapsiperheille suunnattuihin palveluihin tulee kiinnittää huomiota. Myös huoltajansa kanssa turvapaikkaa hakevat lapset ovat haavoittuvassa asemassa oleva ryhmä. Huoltajien stressi ja mahdollinen traumatisoituminen matkan varrella tai lähtömaassa vaikuttavat huoltajan jaksamiseen ja kykyyn huolehtia lapsesta. Tämän lisäksi lapsella saattaa olla omia rankkoja kokemuksia lähtömaasta, matkan varrelta ja vastaanottavasta maasta, joiden johdosta lapsi kaipaa erityistä tukea.

Vastaanottovaiheessa lapsille suunnatun ammattimaisen ja säännöllisen lapsikeskeisen toiminnan kautta on mahdollista huomata lapsen erityinen tuen tarve ja vastata tähän ajoissa. Erityisesti tulee huomioida ne lapset, jotka eivät kuulu oppivelvollisuuden piiriin ja viettävät pitkiäkin aikoja vastaanottokeskuksissa tai kotimajoituksessa ja joiden mahdollisuudet saada tukea kasvuun ja kehitykseen ovat rajalliset.

Tällä hetkellä Suomen vastaanottojärjestelmässä on yhä huomattava määrä perheensä kanssa turvapaikkaa hakevia lapsia, jotka ovat odottaneet turvapaikkapäätöstä jopa 1-2 vuotta. Näille lapsille Pelastakaa Lapset on järjestänyt joissain vastaanottokeskuksissa lapsiystävällinen tila -toimintaa, jossa keskitytään pienten lasten psykososiaalisen hyvinvoinnin tukemiseen. Kokemus on osoittanut, että tällaista tai vastaavaa toimintaa tulisi olla jokaisessa lapsia majoittavassa vastaanottoyksikössä.

- lasten sijoittaminen perheenomaisiin yhteisöihin ja sijaisperheisiin

Suomessa ei ole järjestelmää, jossa lapset voidaan vastaanottovaiheessa sijoittaa perhehoitoon, joka olisi samankaltainen tai vastaava kuin perhehoitolain mukainen perhehoito. Lapsia on sijoitettu yksityismajoitukseen, mutta siinä selkeänä ongelmana on perheiden arvioinnin sekä heille tarjottavan tuen puute. Kun lapsi saa oleskeluluvan, siirtyy kotouttamisvaiheen hallinto Ely-keskuksille, joilla ei kuitenkaan ole tarkkaa käsitystä siitä, kuinka moni lapsi on tällaisessa yksityismajoituksessa. Yksityismajoitus voi lisäksi jatkua määräämättömän ajan, koska perheen yhdistämisestä on tehty Suomessa niin vaikeaa.

Vastaanottovaiheen perhehoidosta on saatu muissa maissa hyviä kokemuksia, joten sitä tulisi kehittää myös Suomessa. On tärkeää, että lapsella on mahdollisimman pian maahan tullessaan mahdollisuus päästä perhehoitoon, joka luo hänelle perheenomaista pysyvyyttä ja turvallisuutta.

- **säilöönotto**

Pelastakaa Lasten kanta on, ettei lapsia tulisi suojella säilöönotolta. Suomi ei ole saamistaan huomautuksista huolimatta lopettanut lasten säilöönottoa. Lapsen säilöönotto johtuen lapsen tai lapsen perheen turvapaikanhakuprosessista tai siirtolaistaustasta ei ole lapsen edun mukainen toimenpide. Lapsen edun mukaista on myös olla samassa paikassa vanhempiensa kanssa. Sen vuoksi myöskään lapsensa kanssa eläviä vanhempia ei pidä ottaa säilöön vaan lasten ja perheiden säilöönnotolle tulee kehittää toimivia ja lapsen edun huomioon ottavia vaihtoehtoja.

- **varhainen kotoutuminen, pääsy koulutukseen, terveydenhuoltoon, lasten osallistaminen**

Jokaisen alle 18-vuotiaan tulisi päästä kouluun viipymättä, riippumatta maan oppivelvollisuusiästä. Oppimisen lisäksi koulu tukee lapsen ja nuoren osallisuutta, kotoutumista ja kielen oppimista.

4. Tehokas ja nopea asemanmäärittelyprosessi sekä menettelytakeiden varmistaminen

Pelastakaa lapset muistuttaa lapsille kuuluvasta oikeudesta häntä ja hänen tilannettaan koskevaan tietoon ikätasoisesti ja hänen omalla kielellään sekä oikeudellisen edustuksen ja edunvalvonnan takaamisen tärkeydestä. Lapsilla on myös oikeus tulla kuulluksi ja oikeus tulla suojelluksi tehokkain oikeusturvakeinoihin.

Euroopan unionin maissa on ollut haasteita ja puutteita iänmäärityksessä, ja siksi monitieteellinen ja ihmisoikeuksia kunnioittavaa iänmääritykseen tulee jatkossa panostaa.

5. Kestävien ratkaisujen varmistaminen

- **kotouttaminen, palauttaminen, uudelleensijoittaminen**

Pelastakaa Lasten näkemys on, että yksin tulleille alaikäisille tulisi varmistaa nopea vastaanottoprosessi ja mahdollisimman pitkä oleskelulupa. (Vrt. vuoden oleskelulupa alaikäisyyteen perustuen 17-vuotiaille Iranin kautta tulleille afgaaninuurille.) Nuoret kotoutuvat nopeasti, ja vastaanotto- tai valitusprosessin aikana nuoren normaali kehitys voi häiriintyä tai pysähtyä.

Perheiden palautuspäätöksissä on ehdottomasti huomioitava lapsen oikeuksien toteutuminen palautuksen yhteydessä.

Lapsia tai lapsiperheitä ei tule palauttaa turvattomiin maihin, ellei lapsen etua ole huolellisesti arvioitu. Pelkkä yleinen turvallisuusarviointi ei riitä. Lapsen turvallisuus on taattava niin Suomessa, lapsen lähtömaassa sekä mahdollisessa kolmannessa maassa perustelemalla, miten lapsen etu päätöksen seurauksena toteutuu. Lapsella tulee olla realistinen mahdollisuus integroitua takaisin lähtömaahansa ja

kaikkia toimenpiteitä on myös pystyttävä seuraamaan ja arvioimaan jälkikäteen. Vainon ja kaltoinkohtelun mahdollisuus myös esimerkiksi yhteisön tai perheen sisällä on huomioitava.

Lapsia ei saa palauttaa maahan, jossa heille voi aiheutua korjaamatonta vahinkoa, he voivat joutua ihmiskaupan uhreiksi tai heidät rekrytoidaan aseellisiin joukkoihin. Riskiarvio on tehtävä huolellisesti, lapsen iän ja sukupuolen huomioon ottaen sekä ottamalla huomioon palautuksesta aiheutuvat vakavat seuraukset kuten ruuan, terveydenhuollon ja koulutuksen puutteet.

Jokaisen yksin tai perheensä kanssa liikkuvan lapsen palautus tulee perustua aitoon vapaaehtoisuuteen. Lapsen tulee olla tietoinen oikeuksistaan, eikä vapaaehtoisuus saa perustua painostukseen missään muodossa. Painostaminen paluuseen esimerkiksi perheen erottamisella ei ole lapsen edun mukaista. Vapaaehtoisuus ei tarkoita, ettei lapselle anneta muita vaihtoehtoja. Lähtökohtana on oltava perheen pysyminen yhdessä.

6. Monialaiset toimet

EU antaa lapsen edun arvioimiseen lisäohjeita ja asia huomioidaan meneillään olevassa EU:n turvapaikkalainsäädännön kokonaisuudistuksessa. Pelastakaa Lapset on aiemmin lausunut kattavasti koskien EU:n turvapaikkajärjestämää liittyen.

Helsingissä 13.9.2017

Pelastakaa Lapset ry

Riitta Hyytinen
johtaja, kotimaan ohjelma

Tiina Tammi
järjestölakimies